

Dušan Ludvik

JAROSLAV VRCHLICKÝ V LJUBLJANI

Povprečnemu Slovencu ta naslov nič ali skoraj nič ne pove. Pa bi se vendarle splečalo pobrskati po ljubljanskih septembrskih časnikih in revijah iz leta 1905. In oživiti ter podoživljati zvezdane trenutke ob odkrivanju Prešernovega spomenika pred današnjo Centralno lekarno pri Tromostovju, kjer smo se zbirali ob najusodnejših dneh slovenstva.

Prešernov spomenik je arhitektonsko zasnoval arhitekt Maks Fabiani, v bron pa ga je dal uliti kipar Ivan Zajec. Svečano so ga odkrili 10. septembra 1905. Odkritja se je udeležil (kar je bilo za takratno kulturno Slovenijo odlikovanje prav posebne vrste) sam »knez« česke poezije, predvideni kandidat za Nobelovo nagrado, takrat edini Čeh, ki je dohitel evropsko pesništvo in se vanj enakovredno vključil – Jaroslav Vrchlický (17. 2. 1853–9. 9. 1912). Vrchlický je bil slovenskim literatom dobro znan, zlasti Antonu Aškercu, za čigar balade se je poklicno zanimal. In tudi po odmevni biografiji švedskega publicista Alfreda Jensena, ki je izšla na pomlad leta 1904. Jensen je vzdrževal živahno korespondenco z Aškercem (gl. Acta neophilologica XIII [1980]; XV [1982]). Poslal mu je tudi biografijo, za katero se je Aškerc zahvalil: »Hvala Ti lepa za *Jaroslava Vrchlickega!* Znamenita knjiga!«

Najbolj plodoviti češki pesnik je v svojem življenju izdal 98 zbirk poezije, 34 dramskih del, 6 libret, 4 knjige povesti, 1 roman, 7 knjig literarnih esejev pa kakih 100 knjig pesniških prevodov (Dante s celo Božansko komedijo, Goethe s celotnim Faustom, skratka, glavna imena svetovne literature).

Na Prešernovi slavnosti je izročil Aškercu sonet »Prešérnovi« (ostrivec je dodal Aškerc) – »V Ljubljani 10. září 1905.« Originalni material mi je poslal moj dobri, zvesti prijatelj, zdaj že kar nekaj dolgih let »pokojni« Miloš Popel. Malce bohema, literarni esteta, zgodovinar (Pekářov učenec) je kot nekoč pesnik Jan Neruda poznal praško Malo Stran naznotraj in navzven, tudi večino praških »originalov« (pesnik Jan Martin Vochoč; slikar Lazar Pomíjel, dober Malešev znanec, idr.). Kot sekretar Znanstvenih društev pri Češki akademiji znanosti pa vso »znanstveno smetano« z ozadjem vred. Sodeloval je tudi z germanisti in s profesorjem Goldstückerjem (ta je emigriral in postal profesor na eni angleških univerz) v pripravah za kafkovsko konferenco, ki je rehabilitirala Franza Kafka na Češkem.

Na Popela so se obračale znane praške družine, da jim je uredil zapuščino preminulih članov. Za posebno nagrado si je smel izbrati kak za celotno zapuščinsko maso pogrešljiv dokument. Tako je prišlo preko njega v mojo last originalno Aškerčevo gradivo: 1. Vrchlickega tipkopis soneta »Prešérnovi«; 2. tipkopis Aškerčevega prevoda; 3. rokopisno popisana in podpisana vizitka (15. 9. 1905). V zapuščini je bila še barvna razglednica »Pohled na Prahu« našega slikarja Tratnika.

Popel je dobil Aškerčevo gradivo, ko je leta 1969 urejal zapuščino pesnika Jaroslava Kolmana, bolj znanega pod psevdonimom »Cassius« (ime je takrat simboliziralo potepinskega psa, npr. pri pesniku Karlu Tomanu). Kolman-Cassius (30. 12. 1883 – 4. 6. 1961) ni veliko objavil: Balady; Hromnice hoří (Svéčniška voščenka je prižgana); Nůž na stole (Nož na mizi); Železná košile (Železna srajca); Ovčín (Ovčja staja – odstopil sem jo NUK); Balady z Českého ráje.

Aškerc je poslal češki original in svoj prevod uredniku kulturnega lista »Zlatá Praha«. Na vizitko (na pravi strani je natisnjeno A. AŠKERC) je s svojo značilno, lepo, energično pisavo z loki in lokci, napisal:

»Ljubljana 15. IX. 05.

Čislani gospod urednik!

Vaš slavni Vrchlický mi je na Prešernovi svečanosti izročil priloženi sonet, katerega Vam s slovenskim prevodom vred pošiljam, da ga blagovolite objaviti tudi v Svoji lepi % [prava stran:] »Zlati Prahi«.

Moj prevod daleko ne dosega originala, ker je zlasti sila težko točno prevajati Vrchlickega kakor v bronu ulite verze...

Z odličnim spoštovanjem

udani

A. Aškerc« (l. r.).

Beletristični del »Zlate Prahe« je še v starih časih urejal pesnik Jaroslav Kvapil, eden od najbolj samostojnih epigonov Jaroslava Vrchlickega. Aškerčev prevod v »Zlati Prahi« mogoče ni izšel. To je Popelova domneva, vendar je Miloš bral letnico napačno – namesto 1905 = 1909 (!) – splečalo bi se prekontrolirati!. Gradivo je ostalo med »urednikovo korespondenco«! Čez čas ga je dobil v roke A. B. Dostal, brat slavne igralka praškega Narodnega gledališča (Národní divadlo) – Leopolde (= Leopoldine) Dostalove.

L. Dostalová je bila poročena s pesnikom, prej omenjenim Jaroslavom Kolmanom-Cassiusom. Tako je prišlo Aškerčevo gradivo preko sorodstvenih zvez v last Kolmanovih. Tu ga je po smrti pesnikove vdove odkril M. Popel (1969).

Sonet Vrchlickega je natipkan z lila črkami na finem BRISTOL PAPER z vodnim znakom firme. Češka diakritična znamenja so vstavljena s strojem, z roko pa dolgi ů s krožcem (ů s kroužkem) – se pravi, da je sonet natipkan na stroju z nemško ali slovensko tastaturo – torej zares v Ljubljani.

Sonet je razpoložensko občuten, miselno pa ni nikakor globok – rutinska panegirična pesem! Vrchlický je takih »ad hoc« sonetov napisal na desetine – kar mimogrede. Kritika jim je očitala površnost, poenostavljanje, miselno neizdelanost in subjektivno enostranskost. V sonetu »Prešernovi« privzdigne v svojem težkem, preobloženem slogu nekaj značilnosti iz Prešernovega življenja (osebno tragiko, domoljubje, »krivo srečo«, nevaležnost naroda) in jih postavi antitetično proti optimistično zamišljeni pomladi (Vesni) naroda. Zares priložnostna pesem, ki ostaja nekje na površju, ki zgolj nakazuje, nikakor pa ne razvzluže. Pesem »za posvetno rabo«, med takratno panegiriko ob odkritju spomenika pa najbrž najboljša.

PREŠERNOVI

Dnes v tísni davů vstáváš věnčen slávou.

Zní svěže zpěv Tvůj, jaks jej lidu zpíval.

Kdo všim si Tebe, těžkých trudů přival

když v zoufalství nad Tvoji nad Tvoji vířil hlavou?

Leč všední los to básníků vždy býval,
chléb se slzami že jim stačil stravou,
za jednu píseň nesmrtelnou, pravou,
že tisícery spár jim srdce zrýval.

Dnes všady jas. Zde slunce splývá zlatem
po tváři Tvé, jež s klidným majestátem
v triumfu písně zří v ten jásoť plesný;

Dnes chlebem zrní Tvého Tvůj lid sycen
se zvědá silný, vírou v sebe vznícen,
na mladé skrání odlesk příští Vesny.

V Lublani 10. září 1905.

Jar. Vrchlický.

Sonet bi v prozo prevedli nekako takole:

»**Prešernu** – (1) Iz gneče množic se dvigaš danes, ovenčan s slavo. Tvoja pesem, kakor si jo pel ljudstvu, ima svež zven. Le kdo se je zmenil zate, ko se je naval težkih tegob v obupu vrtinčil nad Tvojo glavo. – (2) Takšna je bila vselej banalna usoda pesnikov, da jim je za eno samo pesem, nesmrtno in »ta pravo«, zadostoval za hrano kruh s solzami, da jim je srce trgalo na tisoče krempļjev. – (3) Danes pa je povsod vedrina. Tu sonce razliva zlató čez Tvoj obraz, ki z mirnim veličastjem zre z zmagoslavno pesmijo na to rajajoče vzklikanje; – (4) danes se Tvoje ljudstvo, nasičeno s kruhom iz Tvojega zrnja, dviga v vsej svoji moči, podžgano z vero v sebe, na mladih sencih odsev bodoče Vesne.« Aškerc je prevedel sonet v borih petih dneh. V Prago je poslal še prvotno verzijo z rokopisno opombo »Slovínský překlad« (namesto *-í* je prav *-i*).

Prešernu.

Ovenčan s slavoj dvigaš se iz gneče.

Dnes tvojo pesem ti na čast pojó! ...

Kaj bilo mar jim, ko skrbi moreče,

vihrale so nekđaj ti nad glavó?

Pa vseh poetov je usoda to,

da kruh s solzami grenkimi jedó,

da za nesmrtno pesem, hipec sreče,

kragulj sréc jim kljuje krvaveče ...

Svečan je dan! Hej, zlato solnce sveti

po licih ti, ki v mirni majesteti

triumf zreš pesmi svoje, radost glasno.

Tvoj plod dnes vživa ljudstvo, hvali tebe:
moč čuti svojo, vero trdno v sebe,
v očeh bodočo svojo Vesno jasno.

A. Aškerc.

Vrchlický rabi v kvartinah sonetov klasični obrazec ženskih rim, v tercinah ga različno variira. V sonetu »Prešernovi« pa je v drugi kvartini obrazec nepričakovano spremenil: ABBA/BAAB/CCD/EED. Aškerc, znan po svojih »krepkih« (enožložnih) rimah, jih je tudi sedaj čisto po svoje raztrosil po obeh kvartinah, v tercinah pa je ohranil obrazec originala: AbAb/bbAA/CCD/EED.

Aškerc originala ni dosegel. Posređoval nam je golo jedro, stranskih lepotnih in miselnih vitic pa ni znal prevajalsko požlahtniti. Svojo nemoč je priznal z opravičilom na vizitki (soglašam z njim, saj so teksti Vrchlickega za prevajalca zares trd oreh).

Besedišče je tipično Aškerčevo: knjižna slovenščina (nad glavó; srcé), vmes narečne oblike (dnes), inficirane z bajê štajerskim ženskim instrumentalom na – *oj* (s slávoj). Aškerčevo sklonilo – *oj*, –*ój* je umetno, **neštajersko**, ali vsaj **nesavinjsko**, v moji mladosti (najstarejši očanci ponekod še zdaj) smo govorili nepoudarjeni –*ej* (s tistej rôkej; z glávej; z umázanej mêtlej...). Aškerc spretno uporabi Prešernovo dikcijo (skrbi moreče; kragulj srcé jim kljuje), po Vrchlickem tudi Goethejev citat (Brot mit Tränen) »kruh s solzami...«; po nepotrebnem rabi tujko (v majesteti), izpušča besede originala ali pa jih zaradi metruma in rime dopolnjuje (za hipec sreče; hvali tebe), tudi se ne izogiba nekaterim stilističnim trdotam. Jezikovno: samosvoje in neizravnano; prevodno: neprečiščeno. Od prenapolnjene slike originala je ostala samo mreža z ogrodjem.

Aškerčev prevod je mogoče objavljen v Ljubljanskem zvonu, mogoče je ohranjen tudi kak prepis (toda to je že druga téma). Nadaljevanja Aškerčevih zbranih spisov (kjer bi to moralo biti evidentno) pa ni in ni! Moj bližnji savinjski sosedi bi pa to vsekakor zaslužili.